

Радован БАКИЋ*

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ЦРНЕ ГОРЕ, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ВАСОЈЕВИЋЕ У ДОБА ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ

У вријеме ступања на власт династије Петровић Његош крајем 17. в. (1697. г.), данашња територија Црне Горе налазила се под влашћу туђина Турског царства и Млетачке Републике, и била споља изолован, а изнутра раздробљен геополитички простор. Територијално и економски била је осакаћена губитком три најважније и геополитички највиталније просторне осовине: *Приморске*, *Зетско-никшићке* и *Полимске*. Од жила куцавица оне су биле претворене у линије спољне изолације и унутрашњег раздвајања. Приморска осовина затварала је прозор у свијет; Зетско-никшићка са утврђеним градовима под турском влашћу: Жабљаком, Подгорицом, Медуном, Спужом и Никшићем, раздвајала је Стару Црну Гору (четири нахије) и Брда, а Полимска са већ оформљеном линијом градова, такође под турском влашћу: Бихором, Бијелим Пољем (Аковом), Рожајама (Трговиштем), Плавом и Гусињем, притискала је са сјевероистока. Спољни обруч стезале су Турска и Млетачка Република, а изнутра: неслога, самовоља племена, сиромаштво и захуктали процеси исламизације. Тако је опште стање прилика било драматично.

Ступајући на владичански трон, владика Данило био је, дакле, притиснут огромним бременом проблема и суочен са бројним дилемама, *йосебно: за које се циљеве државне йолићке ойредијелићи*. Он, „сирак тужни без ниће никога”, врши избор оних за које је унапријед знао *да ће их моћи реализоваћи више генерација*. То су:

- раскидање спољне геополитичке изолације са ослонцем на Русију као силу заштитницу;
- кидање и елиминисање унутрашњих линија раздвајања и развијање и јачање територијалне кохезије;
- ширење утицаја код сународника под туђинима;

* Доктор географских наука, редовни професор Филозофског факултета, Никшић.

– ограничавање самовоље племена јачањем улоге Митрополије у недостатку централне власти, и

– заустављање процеса исламизације и јачање народног јединства.

Нема сумње да су ово, за његово вријеме, били *сложени ђолићички и државођворни циљеви*, који су утирали пут стварању државе. То владици Данилу обезбјеђује високо мјесто у државној и политичкој историји Црне Горе, поготово што су ове циљеве слиједиле све касније владике и два свјетовна владара династије Петровић Његош.

Средсђва за реализацију ових државођворних циљева сводила су се на његову личну одлучност, ратничко расположење и слободарску опредјељеност Црногораца, али и *исђоријско и живођино ђраво да ђврати изђубљене мађичне ђериђорије и обнови „Иванбеђовину”*.

Обрађајући се руском цару Петру I 1713. године, владика Данило пише: „Ми са нашим непријатељима до сада сигурног мира немамо. И Млечани нас озлојеђују тајним лукавством, ступају у везу са Турцима на нашу штету, не пропуштају трговце ни код њих, ни код нас, трговина је стала и народ живи у тјескоби и оскудицама”. „Премилостиви Господару, непобједиви Царе, узми под окриље озлојеђеност нашу, поучи нас шта да чинимо и како од наших непријатеља добити спасење”. И сам је 1715. године отпутовао у Русију, боравио у њој, добио помоћ и поуздање, вратио се задовољан, а Црну Гору затекао попаљену, порушену и похарану.

Успостављање политичких веза са руским двором био је најважнији политички догађај за Црну Гору и одлучујући за цио даљи живот црногорске државе. Црна Гора је непрекидно, снагом свога оружја и мудрошћу владара династије Петровић Његош, истрајно и успјешно побољшавала свој геополитички положај и положај својих појединих дјелова. Томе су посебно допринијели сљедећи крупни историјски догађаји:

– побједе на Мартинићима и Крусима 1796. године, извојеване над Турцима учешћем Црногораца из четири нахије и Брда и фактички улазак Бјелопавлића и Пипера у састав црногорске државе;

– пропаст Млетачке Републике 1797. године и припајање Боке Которске Аустрији, чиме је Црна Гора у сусједству добила државу са модерном организацијом власти;

– ратовање са Французима 1806/7. године, мир у Тилзиту 1807. године и предаја Боке Француској, договор представника Црне Горе и Боке 1813. године у Доброти о уједињењу и поновни повратак Боке Аустрији Бечким конгресом 1814. г.,

– непрекидни бојеви са Турском, посебно 1820. г., и фактичко присајеђињење Роваца и Мораче Црној Гори;

– нарастајуће интересовање великих сила почетком 19. вијека за своје позиције на Балкану;

– ратови са Турском 1852-1853. године и велика побједа на Граховцу 1858. године, као и колашинска афера, приморали су Турску да приступи

разграничењу са Црном Гором 1858/59. године уз учешће међународне комисије и проширења црногорских граница обухватањем Грахова, дијела Бањана, Никшићких Рудина, Никшићке Жупе, дјелова Дробњака, Куча и Горњих Васојевића;

– ратови са Турском од 1876. до 1878. године, међународно признање Црне Горе на Берлинском конгресу 1878. године, чијим је одлукама она изашла на море добивши Бар и Улцињ, затим градове: Подгорицу, Спуж и Никшић на Зетско-никшићкој геополитичкој осовини, те и Колашин, проширивши границе до близу Мојковца;

– пораст угледа Црне Горе у Европи, династичке везе са европским дворovima и проглашење Црне Горе за краљевину 1910. године;

– Први балкански рат 1912. године и ослобођење Доњих Васојевића, Плавско-гусињске области; Рожајског краја, Доњег Колашина, Бјелопољског краја са Бијелим Пољем, пљеваљске површи са градом Пљевљима, те и највећег дијела Метохије са градовима Пећ и Ђаковица; и

– међународно признање Албаније 1913. године и њено прво јављање као независне државе у сусједству.

Кроз ове догађаје династија Петровић Његош реализовала је све крупне државне циљеве, које је иницирао родоначелник династије владика Данило, а даље у својим плановима имали и његови насљедници. Отклоњена је спољна геополитичка изолација, остварен завидан ниво међународне репутације, повраћене су све матичне територије, посебно највиталније просторне осовине: Приморска, Зетско-никшићка и Полимска, и тако покида ни ланци унутрашњег командовања.

На унутрашњем повезивању највише је урађено послужење међународног признања Црне Горе, посебно изградњом колских путева, пристаништа и жељезничке пруге Вирпазар–Бар.

Први колски њуш Крстац–Цетиње–Ријека Црнојевића изграђен је у периоду 1879-1881. године, а његова дужина била је 41,5 km. „Глас Црногорца” од 31. маја 1881. године писао је: „Црна Гора довршила је овога прољећа једно велико дјело, што се може упоредити са сјајним побједама на Граховцу, Вучјем Долу, Фундини... Ово је први велики тријумф мирнога и културног рада Црне Горе”, а у истом листу од 17. октобра 1882. године пише: „преко Котора и преко Ријеке, Скадарског блата и ријеке Бојане, Цетиње је пружио руку с једне стране Котору, а са друге стране Скадру”. Ова саобраћајница била је *аорта Црне Горе*.

Од 1879. до 1915. године у Црној Гори изграђено је 538 km колских саобраћајница, као и жељезничка пруга Вирпазар–Бар. Оне су се надовезивале на главну аорту Крстац–Цетиње–Ријека Црнојевића и побољшавале геополитички положај појединих дјелова Црне Горе. Њихова изградња одвијала се према верификованом програму на бази утврђених државних приоритета. Изграђени су сљедећи колски путеви:

- Подгорица–Плавница 1885. године, 18 km;
- Подгорица–Даниловград 1885-1886. г., 18 km;
- Вирпазар–Суторман–Бар 1884-1888. г., 36 km;
- Даниловград–Никшић 1886-1992. године., 38 km;
- Ријека Црнојевића–Подгорица 1890-1891. године, 30 km;
- Чекање–Чево–Даниловград 1900-1901. године, 42 km;
- Никшић–Мораково 1900-1901. г., 22 km;
- Ријека Црнојевића–Вирпазар 1896-1905. г., 24 km;
- Бар–Улцињ 1903-1906. г., 30 km;
- Цетиње–Иванова Корита 1903-1906. г., 13 km;
- Спуж–Ждребаоник 1905-1906. г., 5 km;
- Подгорица–Лијева Ријека–Матешево–Колашин 1901-1908. г., 76 km;
- Матешево–Андријевица 1905-1910. г., 37 km;
- Никшић–Шавник 1905-1914. г., 46 km;
- Никшић–Граховац 1905-1914. г., 46,5 km;
- Андријевица–Беране 1915. године., 16 km;
- Никшић–Горње Поље, 9 km;
- Подгорица–Тузи–граница Албаније 1916-1918. г.;
- Богетићи–Острог, 6 km; итд.

Биле су започете активности за изградњу праваца: Андријевица–Мурина–Чакор–Бјелуха и Мурина–Плав–Гусиње.

Железничка пруга Вирпазар–Бар у саобраћај је пуштена 1909. године.

У циљу успјешне реализације овог програма, Министарство војно је октобра 1888. година донијело Наредбу у којој, између осталог, стоји: „Државни савјет је донио одлуку да сваки радни Црногорац, без разлика на занимање или чин, мора радити по путевима: општим, племенским и сеоским, сваке године по десет дана, почињући од године 1888. мјесеца новембра. За раднике сматра се сваки Црногорац од 16 до 60 година. Онај који је спријечен може наћи добра радника који ће га замијенити и мјесто њега одрадити оно што га припадало буде”. Од 1906. године рад је замијењен плаћањем, па је сваки црногорски грађанин од 17 до 60 година морао, за ове намјене, плаћати по шест перпера годишње.

У деликатном геополитичком положају, за вријеме владавине династије Петровић Његош, били су Васојевићи, јер су били најудаљенији од политичког центра Цетиња, па тиме и најугроженији од већ формиране осовине утврђених градова под турском влашћу: Бихора, Бијелог Поља, Плава, Рожаја, Пећи и Гусиња, а од 1862. године и Берана, с једне, и Колашина (до 1878. г.), с друге стране.

На њочейку владавине владике Данила, Васојевићи су у државно-политичком смислу били њод њурском влашћу у оквиру Скадарског санџакаџа, а у вјерском само Лијева Ријека њод јурисдикцијом црногорског владике. Њихова територија у долини Лима била је изложена продору и насељавању

Климената, посебно у два јака таласа: првог послје 1690. и другог послје 1737/38. године.

Захваљујући Васојевићима и другим племенским заједницама са овог простора, Клименти и друга сјеверноалбанска племена су одбијени, а њихова струја скренута према Метохији.

Нејовољан геополитички положај Васојевиће је неирегуларно стварао, а Васојевићи га заједно са брдским племенима и Црном Гором ујорно кидали. Прво је то рађено у сарадњи са Кучима и Брајиножићима, на које су се територијално наслањали, зајемком послје 1796. године са Бјелоавлићима и Пийерима; након 1820. године са Ровчанима и Морачанима, а од 1852. године врло интензивно и са осталим брдским племенима и Старом Црном Гором (четири нахије). Тако је геополитички положај Васојевића имао узлазну вертикалу. У том правцу пресудну улогу имали су следећи догађаји:

1. Разграничење са Турском 1858/59. године, када знатна територија Полимских Васојевића и званично улази у састав Црне Горе. Горњи Васојевићи су од 1857. године, као јединствено племе и територија, са завидним економским потенцијалом, имали свога војводу и седам капетана које је именовао књаз Данило, фактички били саставни дио Црне Горе. Али то стање је нарушено разграничењем. Послје разграничења за Горње Васојевиће, у Црној Гори био је одомаћен назив „Васојевићи у црногорској парници”;

2. Признање Црне Горе на Берлинском конгресу 1878. година за независну државу ојачало је геополитичку позицију и Васојевића, што ће се потврдити у каснијим историјским збивањима која су довела до даље територијалне консолидације Црне Горе на њеном сјевероистоку;

3. Изградња друмске саобраћајнице Подгорица–Лијева Ријека–Матешово–Андријевица и њено пуштање у саобраћај 1910. године, преко које су Горњи Васојевићи чврсто везани за своју матицу;

4. Први балкански рат 1912. године, ослобођење Доњих Васојевића и Плавско-гусињске области и њихово укључивање у државни организам Црне Горе; и

5. Изградња и пуштање у саобраћај друмске саобраћајнице Андријевица–Беране 1915. године.

Ови крупни догађаји неусмјиво потврђују да су Васојевићи под династијом Петровић Његош прошли пут од територије под турском влашћу до слободне територије у Црној Гори, од изолованог до отвореног геопростора Црне Горе и од великог и аутономног племена постлаи снажан конструктивни чинилац црногорске државе. Они су у XIX и почетком XX вијека имали и најзначајнију улогу у геополитичком повезивању Црне Горе и Србије. Преко Васојевића црногорска династија Петровић Његош реализовала је свој спољнополитички програм ослобођења Новопазарског санцака и Метохије.

Расправе о помоћи Цетиња Васојевићима и обрнуто су често. *Историјски изазови били су изузетно динамични и на једној и на другој страни, због чега међусобно помагање није увијек ни могло бити адекватно насталим потребама.* С аспекта државне политике династије Петровић Његош, објективна ограничења била су следећа:

1. Васојевићи су били просторно најудаљенији од Катунске наихе, која је политички била предодређена да одигра историјску улогу обнове и очувања црногорске државне територије и обједињавања матичних територија „Иванбеговине”.

2. Зетско-никшићка геополитичка осовина као линија раздвајања остала је дуго под турском влашћу, све до Берлинског конгреса 1878. године. На ову чињеницу често су указивали прваци из Васојевића, и то са пријекором, јер им је она представљала препреку за повезивање са старом Црном Гором. Старији Васојевићи су причали да је капетан и полимски првак Ђоле Лабан, иначе нешто грубљег изгледа, на ријечи књаза Николе: „Ђоле, има ли што ружније од твоје главе?” одговорио: „Има, господаре – Спуж и Подгорица турски на сред Црне Горе!”;

3. Објективни државни приоритети династије Петровић Његош били су: прво, *ослобађање приморја и излазак на море, и, друго, кидање и ослобођење Зетско-никшићке геополитичке осовине раздвајања Црне Горе и на тим основама успостављање територијалног и државног јединства матичних територија у јединствену државну цјелину.*

Владари из династије Петровић Његош високо су цијенили историјске доприносе Васојевића у борби за слободу, почев од учешћа њиховог одреда у бици на Лопатама 1796. године, учешћа у бојевима на Метеризима и Улићима 1862. године, херцеговачком ратишту 1876. године, значајним побједама на Буковој пољани и одбрани Морачког манастира 1877. године, ослобађању Бара 1877, ослобађању Скадра 1913. г., затим Берана, Рожаја, Плава, Гусиња и Метохије, те и другим ратиштима; њихов допринос у изградњи државне власти и међународној афирмацији Црне Горе на дипломатском плану, почев од игумана Мојсија Зечевића, војводе и црногорског сенатора Миљана Вукова Вешовића, преко његовог сина Гавра – војводе и министра иностраних дјела, војводе Лакића Војводића (млађег), опуномоћеног министра у Цариграду Митра Заријиног Бакића и других истакнутих васојевићких првака.

Далековидо трасирана и кроз бременита времена успостављена државна вертикала према Васојевићима од стране династије Петровић Његош допринијела је да, у геополитичком погледу, Васојевићи од изолованог геопростора, у значајној мјери, постану простор прожимања и повезивања ширих области и оновремене Србије. То је био, остао и биће државни интерес и Црне Горе и Васојевића, и њега су потврдили и живот и вријеме:

ЗАКЉУЧАК

У вријеме ступања на власт династије Петровић Његош крајем 17. вијека, Црна Гора била је споља изолована, а изнутра раздробљен геополитички простор. Територијално и економски била је осакаћена губитком три најважније и геополитички највиталније просторне осовине: Приморске, Зетско-никшићке и Полимске. Од жила куцавица оне су биле претворене у линије спољне изолације и унутрашњег раздвајања. Споља су обруч стезале Турска и Млетачка Република, а изнутра: неслога, самовоља племена, сиromаштво и захуктали процеси исламизације.

Кроз бурне историјске догађаје који су касније слиједили снагом оружја Црногораца и мудрошћу владара династије Петровић Његош раскинути су окви спољне изолације, остварен завидан ниво међународне репутације, повраћене све матичне територије и покидани ланци унутрашњег комадања.

Далековидо трасирана и кроз бременита времена успостављена државна вертикала према Васојевићима од стране династије Петровић Његош допринијела је да, у геополитичком погледу Васојевићи од изолованог геопростора у значајној мјери постану простор прожимања и повезивања ширих области. То је био, остао и биће државни интерес и Црне Горе и Васојевића, и њега су потврдили и живот и вријеме.

ЛИТЕРАТУРА

- Радослав Вешовић, *Племя Васојевићи*, Сарајево, 1935. год.
- Миомир Дашић, *Васојевићи од њомена до 1860*, Народна књига, Београд, 1986.
- Миомир Дашић, *Васојевићи у усјанцима 1860-1878*, Побједа, Подгорица, 1992.
- Марко Цемовић, *Васојевићи*, Завичајно удружење Васојевића, Београд, 1992.
- Митар Бакић, *Црна Гора њод ујравом владика*, Подгорица, 1995.
- Радован Бакић, *Горње Полимље, регионално географске карактеристике*, у рукопису.
- Група аутора, *Војвода Лакић Војводић и његово вријеме*, Ступови, Андријевица, 1997.
- Радован Бакић, *Геополитички положај Црне Горе у Његошево вријеме*, Енциклопедија Његош, Подгорица 1999.
- Група аутора, *Пушјеви у СР Црној Гори 1945-1985*, Титоград, 1986.
- Милисав Луговац, *Иванградска (Беранска) кољина*, Београд, 1957. год.
- Миомир Дашић, *Огледи из историје Црне Горе*, Подгорица, 2000. год.
- Глас Црногораца од 31. маја 1881. и од 17. октобра 1882. године.

Dr Radovan BAKIĆ

GEOPOLITICAL POSITION OF MONTENEGRO CONSIDERING POSITION OF
VASOJEVICI DURING THE PETROVIC–NJEGOS DYNASTY RULE

Summary

When the Petrovic dynasty ascended a throne at an end of the 17th century, the territory of present-day Montenegro was under imperial Turkey and Venice rule. Inside it was geopolitically divided country. Montenegro lost its three most significant and the most crucial region focus: Coast, Zetsko-niksicka, and Polimska area. From most important areas they turned into points of outside isolation and inside separation. Outside pressure made Turkey and Venice and inside problems were conflicts, self-will tribes, poverty and rising process of islamization.

Through the succeeding tumultuous historical events owed to vigorous and brave armed Montenegrin people and wisdom of Petrovic–Njegos dynasty sovereigns, the outside isolation was broken, the international status was achieved, all the lost territories were returned especially Coast, Zetsko-niksicka and Polimska area, and inside separating stopped.

The established affairs of Petrovic–Njegos dynasty towards the Vasojevici in geopolitical sense made it be the territory of great importance and link for the wider areas. Vasojevici were, have remained and will be of the state interest for both Montenegro and themselves which has already been notified through times.